

Piotr Dobosz

Miejsce nazewnictwa historycznego jako niematerialnego dobra kultury w systemie prawa

Ochrona Zabytków 50/2, 116-120

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MIEJSCE NAZEWNICTWA HISTORYCZNEGO JAKO NIEMATERIALNEGO DOBRA KULTURY W SYSTEMIE PRAWA

Zagadnienia dotyczące zabytkowego nazewnictwa to zaledwie fragment problematyki niematerialnego dziedzictwa kulturalnego. Pojęcie „zabytek niematerialny” zakresem przedmiotowym obejmuje także inne dobra niematerialne (np. krajobraz kulturowy). Niniejsze rozważania odnoszą się jednak tylko do problematyki ochrony szeroko rozumianego nazewnictwa historycznego w aspekcie prawnych regulacji ustalania i zmian nazewnictwa we współczesnym polskim systemie prawa.

Onomastyka jako nauka zajmująca się imionami (nazwami) własnymi w odróżnieniu od imion pospolicitych za przedmiot swych zainteresowań uznaje m.in. nazwy miejscowości, dzielnic, ulic, rzek, gór i innych obiektów geograficznych. Problematyka nazewnictwa historycznego może także mieć odniesienie do nazw budynków, patronów szkół itp.

Problematyce nazewnictwa historycznego miast¹, wsi, dzielnic miejskich, placów i ulic² oraz obiektów fizjograficznych poświęcono w Polsce wiele opracowań. Zagadnienia te cieszą się nie mniejszym zainteresowaniem niż problematyka historyczno-etymologiczna nazwisk i imion używanych w Polsce³. Nazewnictwo historyczne stanowiło i stanowi przedmiot zainteresowań badawczych również środowiska konserwatorskiego, poczynając od Stanisława Tomkowicza, zasłużonego konserwatora krakowskiego i autora pierwszej monografii nazewnictwa historycznego polskiego miasta⁴. W ostatnich latach wielu autorów dostrzegło i podnosiło konieczność ochrony nazewnictwa historycznego jako niematerialnego dziedzictwa kulturalnego⁵.

Prawne podstawy ustalania i zmian nazewnictwa w Polsce

Od 1990 r. możemy mówić o dualizmie administracji publicznej w Polsce, na którą składają się z jednej strony organy administracji państwowej (naczelne, centralne i terenowe: administracja rządowa ogólna i specjalna) oraz samorząd terytorialny. Do problematyki nazewnictwa historycznego województw, miejscowości, obiektów fizjograficznych, ulic i placów odnoszą się przepisy w regulacjach ustawowych, normujących podstawy organizacji i funkcjonowania terenowych organów administracji rządowej ogólnej a także samorządu terytorialnego.

Zgodnie z ustawą z dnia 22 III 1990 r. o terenowych organach rządowej administracji ogólnej⁶ „tworzenie i znoszenie województw, ustalanie i zmiana ich nazwy oraz ustalenie siedziby wojewody następuje w drodze ustawy” (art. 50 ust. 1). Wnioskodawcą uchwalenia ustawy w sprawie zniesienia województwa, ustalenia lub zmiany jego nazwy oraz ustalenia siedziby wojewody może być także wojewoda, który przedstawia projekt w tej sprawie pod obrady Rady Ministrów. Może wojewoda „przedstawiać pod obrady rządu projekty dokumentów rządowych w sprawach dotyczących województwa” (art. 10 ust. 1 pkt 4). Do wyrażania opinii w sprawach zniesienia województwa, ustalenia zmiany jego nazwy oraz ustalenia siedziby wojewody jest upoważniony sejmik samorządowy. Zgodnie z art. 77 ust. 1 pkt 8 ustawy z dnia 8 III 1990 r. o samorządzie terytorialnym⁷ sejmik samorządowy wyraża opinie „w istotnych sprawach województwa”, a wymienione sprawy taki charakter niewątpliwie po-

1. Zob. np. K. Rymut, *Nazwy miast Polski*, Wrocław 1975, tam też wykaz podstawowej literatury.

2. Wiele miast posiada opracowania popularyzujące patronów swoich ulic, np.: Z. Światopełk-Słupski, *Warszawa I. Ludzie, od których ulice wzięły nazwy. Pół tysiąca portretów, pomników itd.*, Warszawa 1927; *Od Agrykoli do Żywnego. Mały słownik patronów ulic warszawskich*, Warszawa 1968; W. i M. Daszkiewicz, *Nowe nazwy ulic — leksykon patronów*, Warszawa 1992; *Pomorscy patroni ulic Trójmiasta*, pod red. S. Gierszowskiego, Wrocław 1977; G. Baranowski, *Ulice Elbląga*, Gdańsk 1990.

3. Zob. np. K. Rymut, *Nazwiska Polaków*, Wrocław 1991, tam też wykaz podstawowej literatury.

4. S. Tomkowicz, *Ulice i place Krakowa w ciągu dziejów. Ich nazwy i zmiany postaci*, „Biblioteka Krakowska” 1926, nr 63–64 (reprint Kraków 1985). Por. też E. Supranowicz, *Nazwy ulic Krakowa*, Kraków 1995; B. Krasnowolski, *Ulice i place krakowskiego Kazimierza. Z dziejów chrześcijan i Żydów w Polsce*, Kraków 1992.

5. M.in. J. P. Pruszyński, *Regulacja ustawowa ochrony zabytków*, „Ochrona Zabytków” (dalej: „OZ”) 1985, nr 1, s. 29 i nn.; P. Dobosz, *Ochrona nazw historycznych w obrębie prawnej ochrony zabytków*, „OZ” 1986, nr 1, s. 23–28; B. Bielawski, *Zabytki niema-*

terialne — dobra kultury zasługujące na ochronę, „OZ” 1988, nr 2; B. Krasnowolski, *Ochrona historycznych wartości nazw krakowskich*, „Spotkania z Zabytkami” 1989, nr 6, s. 27 i n.; J. M. Małecki, *Nazewnictwo Krakowa jako zabytek historyczny* (w:) *Przeszłość i przyszłość zabytkowego Krakowa*, Kraków 1994; J. Gromnicki, *Nazwy miejskie jako przedmiot ochrony konserwatorskiej* (w:) *Nazewnictwo miejskie Warszawy jako element społecznej przestrzeni miejskiej*, Warszawa 1994; tenże, *Zabytki niematerialne* (w:) *Zarys problematyki ochrony zabytków*, Warszawa 1996, s. 153–158; R. Waszkiewicz, *Definiowanie niematerialnych dóbr kultury*, „Przeгляд Regionalny” 1992, nr 4, s. 56–58, 1993, nr 5, s. 43–48; B. Szymgin, *Ochrona historycznych nazw ulic*, „Aura” 1994, nr 9; ostatnio A. Pawlikowska-Piechotka, *Nazwy ulic i placów — dziedzictwo kulturowe i dokument historii na przykładzie Zoliborza Urzędniczego 1916–1995*, „OZ” 1996, nr 4.

6. Dziennik Ustaw (dalej: Dz. U.) nr 21, poz. 123, zm.: 1994 r. nr 34, poz. 199 i nr 75, poz. 328; 1995 r. nr 74, poz. 368; 1996 r. nr 106, poz. 498.

7. Tekst jedn. Dz. U. z 1996 r. nr 13, poz. 74; zm.: Dz. U. z 1996 r. nr 58, poz. 261, nr 106, poz. 496 i nr 132, poz. 662.

siadają. Opinia wyrażona przez sejmik samorządowy nie ma charakteru wiążącego i można tylko wyrażać nadzieję, że liczyć się z nią będzie wojewoda, rząd a przede wszystkim parlament. Opinia ta może zostać wyrażona na wniosek np. wojewody, ale może również sejmik wyrazić ją z własnej inicjatywy.

Zgodnie z art. 50 ust. 3 ustawy z dnia 22 III 1990 r. „wykaz województw istniejących w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy określa załącznik do ustawy” wg stanu na dzień wejścia w życie ustawy. „Należy jednocześnie zaznaczyć, że ustalenie istniejących województw w załączniku do ustawy nie oznacza, że zmiany określone w art. 50 ust. 1 mogą być dokonywane w drodze nowelizacji komentowanej ustawy. Z treści art. 50 ust. 1 wynika, że dla przeprowadzenia przewidzianych tam zmian potrzebna jest specjalna ustawa. Tryb konsultacji takiego projektu — aczkolwiek przepisy tej kwestii nie regulują — ze względu na wagę sprawy powinien co najmniej uwzględniać mieszkańców obszarów objętych tymi zmianami”⁸.

Ustawodawca nie określa zatem praktycznie żadnych materialnoprawnych warunków ani też formalnoprawnych przesłanek tworzenia czy znoszenia województw, ustalania i zmiany ich nazwy oraz ustalania siedziby wojewody. Nie wiąże się zatem ani koniecznością uwzględniania wymogów historycznych ani uzyskania choćby tylko opinii Komisji Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych przy Ministrze Spraw Wewnętrznych i Administracji albo wojewody, który działałby przynajmniej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków⁹ (albo wręcz z wojewódzkim konserwatorem zabytków, działającym w imieniu wojewody).

W myśl art. 52 ustawy z dnia 22 III 1990 r. „ustalenie i zmiana nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego następuje w drodze zarządzenia ministra właściwego do spraw administracji [P. D. — obecnie Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji] po zasięgnięciu opinii właściwej rady gminy”, a zarządzenie ministra obligatoryjnie „ogłasza się w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej «Monitor Polski»”. W tym trybie „ustalane są nazwy miast, wsi, przysiółków itp., wchodzących w skład gmin, natomiast nazwy miast i dzielnic, które są gminami ustala się w drodze rozporządzenia Rady Ministrów”, po przeprowadzeniu konsultacji z mieszkańcami. Zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 8 III 1990 r. o samorządzie terytorialnym „tworzenie, łączenie, podział i znoszenie gmin, ustalanie ich granic i nazw oraz siedzib władz następuje w drodze rozporządzenia Rady Ministrów, po przepro-

wadzeniu konsultacji z mieszkańcami”. Konsultacja ta prowadzona jest na podstawie przepisów ustawy z dnia 6 V 1987 r. o konsultacjach społecznych i referendum¹⁰. Nie ma jednak przeszkód, aby w tym przypadku przeprowadzić w gminie referendum zgodnie z art. 11–13 ustawy z dnia 8 III 1990 r. o samorządzie terytorialnym oraz przepisami ustawy z dnia 11 X 1991 r. o referendum gminnym¹¹.

Przepis art. 52 charakteryzowanej ustawy „ma również zastosowanie do nazw obiektów fizjograficznych, tzn. gór, rzek, kanałów, dolin oraz innych obiektów przyrodniczych związanych z ukształtowaniem terenu. Nazwami oficjalnymi miejscowości i obiektów fizjograficznych są tylko nazwy wprowadzone zarządzeniem”¹² Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

W sprawach nazewnictwa miejscowości i obiektów fizjograficznych ma także zastosowanie wydane z mocą ustawy Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 X 1934 r. o ustalaniu nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych oraz o numeracji nieruchomości¹³. Rozporządzenie to „reguluje sprawy ustalania nazw miejscowości: a) zamieszkałych, to jest wszelkich samodzielnych osiedli, odróżniających się od sąsiednich osiedli odrębną nazwą, a przy jednakowej nazwie odmiennym określeniem rodzaju («miasto» i «wieś», «wieś» i «folwark», «folwark» i «leśniczówka» itp.)” [P. D. — pojęcie „folwark”, to już historia, ale zgodnie z art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 8 III 1990 r. o samorządzie terytorialnym „gmina może tworzyć jednostki pomocnicze: sołectwa oraz dzielnice, osiedla i inne”, a skoro „inne” to formalnie rzecz biorąc nazwa „folwark” teoretycznie może mieć zastosowanie] „b) miejscowości niezamieszkałych oraz c) obiektów fizjograficznych (rzek, szczytów i łańcuchów górskich, dolin itp.)” (art. 1).

Art. 2 ust. 1 tego rozporządzenia brzmi następująco: „urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych wraz z ich pisownią ustala i zmienia Minister Spraw Wewnętrznych w drodze rozporządzeń, ogłaszanych w Monitorze Polskim”. Nie jest on jednak przepisem szczególnym, lecz w istocie niemal w pełni pokrywa się z treścią art. 52 ustawy z dnia 22 III 1990 r. Przez Ministra Spraw Wewnętrznych należy bowiem rozumieć Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (mającego obowiązek zasięgnąć opinii właściwej rady gminy), przez rozporządzenie — zarządzenie.

Nadal obowiązuje natomiast art. 3–5 tego rozporządzenia. Zgodnie z nimi przy Ministrze Spraw Wewnętrznych i Administracji „ustanawia się” (co oznacza, że powinna ona obligatoryjnie istnieć) Komisję

8. A. Jaroszyński, *Terenowa administracja rządowa. Komentarz do ustawy z 22 III 1990 r. o terenowych organach rządowej administracji ogólnej (wg stanu prawnego na 1 VIII 1990 r.)*, Warszawa 1990, s. 75.

9. Od dnia 1 X 1996 r. wojewódzki konserwator zabytków utracił status terenowego organu rządowej administracji specjalnej. Por. art. 7 ustawy z dnia 8 VIII 1996 r. o zmianie niektórych ustaw

normujących funkcjonowanie gospodarki i administracji publicznej (Dz. U. nr 106, poz. 496).

10. Dz. U. nr 14, poz. 83.

11. Tekst jedn. Dz. U. z 1996 r. nr 84, poz. 386.

12. A. Jaroszyński, op. cit. s. 76.

13. Nr 94, poz. 850; zm: 1948 r. Dz. U. nr 36, poz. 251; 1971 r. Dz. U. nr 12, poz. 115, przejście kompetencji — ustawa (art. 1 pkt 1), Dz. U. z 1990 r. nr 34, poz. 198.

Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych, która składa się z przewodniczącego i sześciu członków, w tym trzech przedstawicieli sfer naukowych oraz po jednym przedstawicielu ministerstw: obrony narodowej, transportu i gospodarki morskiej oraz łączności (w tekście z 1934 r. — Spraw Wojskowych, Komunikacji oraz Poczty i Telegrafów). Przewodniczącemu Komisji i przedstawicielu sfer naukowych powołuje Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, przy czym tych ostatnich po porozumieniu się z ministrami Edukacji Narodowej oraz Kultury i Sztuki (w tekście z 1934 r. — z Ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego). Przedstawiciele ministerstw wyznaczają właściwi ministrowie. W tym samym trybie powołuje się zastępcę przewodniczącego i „zastępców członków Komisji”. *„Za zgodą przewodniczącego mogą brać udział w posiedzeniach Komisji z głosem doradczym delegaci zainteresowanych urzędów, wyznaczeni przez właściwe władze”*. Mogą to być zarówno przedstawiciele samorządu terytorialnego, terenowej administracji rządowej ogólnej i specjalnej, jak również delegaci naczelnych i centralnych organów administracji państwowej. Komisja jest organem o charakterze opiniodawczym i obraduje nad sprawami przedłożonymi jej przez przewodniczącego. Regulamin działania Komisji wydaje Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. W celu przygotowywania materiału dla obrad Komisji Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji może powoływać, działające przez czas określony regionalne komisje ustalania nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych. Skład tych komisji i regulamin ich działania ustala Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Opiniodawcze stanowiska Komisji Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych wypracowywane dla ministra mogą być pomocne przy wydawaniu zarządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie ustalania nazw miast, wsi, przysiółków itp., wchodzących w skład gmin, a także przy wydawaniu rozporządzenia Rady Ministrów w sprawach tworzenia, łączenia, podziałów i znoszenia gmin, ustalania ich nazw i siedzib oraz granic.

Samorząd terytorialny, a ściślej rada gminy ma w swojej wyłącznej właściwości *„podejmowanie uchwał w sprawach herbu gminy, nazw ulic i placów publicznych oraz wznoszenia pomników”*¹⁴. I tutaj brak jest obiektywnych kryteriów, którymi rada powinna się kierować przy podejmowaniu uchwał w tych sprawach.

Mieszkańcy gminy podejmują rozstrzygnięcia w sprawach nazw ulic i placów za pośrednictwem swojego

organu przedstawicielskiego tzn. rady gminy, ale nie stoi na przeszkodzie, aby przed podjęciem przez tę radę uchwały przeprowadzić referendum fakultatywne, które może zostać zorganizowane *„w każdej ważnej sprawie”*. Referendum *„przeprowadza się z inicjatywy rady lub na wniosek co najmniej 1/10 mieszkańców uprawnionych do głosowania”* (art. 11–13). Tryb przeprowadzania referendum w gminie określa ustawa z dnia 11 X 1991 r. o referendum gminnym.

W samej radzie gminy zagadnienia nazewnictwa historycznego ulic i placów mogą być przedmiotem działania poszczególnych komisji rady. Może ona bowiem *„powoływać stałe i doraźne komisje do określonych zadań, ustalając przedmiot działania oraz skład osobowy. W skład komisji mogą wchodzić osoby spoza rady gminy w liczbie nie przekraczającej połowy składu komisji. Komisje podlegają radzie gminy, przedkładają jej plan pracy oraz sprawozdania z działalności”* (art. 21). Sprawy nazewnictwa należą w radach do komisji kultury, która niekiedy tworzy specjalny zespół do spraw nazewnictwa.

28 VI 1968 r. Minister Gospodarki Komunalnej wydał zarządzenie o ustaleniu wytycznych w sprawie nadawania nazw ulicom i placom oraz numeracji nieruchomości. Zarządzenie to zostało wydane *„w związku z rozporządzeniem Ministra Gospodarki Komunalnej z dnia 25 czerwca 1968 r. w sprawie numeracji nieruchomości”* (Dz. U. nr 23, poz. 151)¹⁵.

Wytyczne, określane w ujęciu syntetycznym jako *„akty, które określają sposób i kierunek wykonywania kompetencji przez organy administracji, zwiężają ich swobodę interpretacji norm prawnych lub ograniczają swobodę wyboru sposobu i kierunku wykonywania kompetencji”*¹⁶. Pamiętając, że były one wydane w centralistycznym systemie organizacji państwa, aktualnie należy poddać je innej kwalifikacji prawniczej. Pomimo, że zarządzenie, które wprowadziło wytyczne nadal obowiązuje, jest to jednak regulacja prawna, która w ogóle nie wiąże samorządu terytorialnego. Sprawy nadawania i zmieniania nazw ulic i placów są bowiem zadaniem publicznym, które gmina wykonuje *„w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność, a samodzielność gminy podlega ochronie sądowej”*¹⁷. Ponieważ nie istnieje hierarchiczne powiązanie organu naczelnego z samorządem terytorialnym w tym zakresie, dlatego wytyczne nie wiążą w ogóle samorządu terytorialnego. Co więcej, stanowią one nieuzasadnioną, bo bez umocowania prawnego, ingerencję w chronioną prawnie samodzielność zadaniową gminy. Zresztą nawet w 1968 r. kiedy zarządzenie było wydane, legalność jego wydania stała pod znakiem zapytania,

14. Art. 18 ust. 2 pkt 13 ustawy z dnia 8 III 1990 r. o samorządzie.
15. Monitor Polski (dalej: M. P.) nr 30, poz. 197. Błędnie B. Szmygin, op. cit., s. 26 — charakteryzuje to zarządzenie jako rozporządzenie *„zawarte... w Dzienniku Ustaw z 10 lipca 1968 r.”* (w rzeczywistości M. P. z 12 VII 1968). Tak samo myli się A. Pawlikowska-Piechotka, op. cit., s. 426, bezkrytycznie cytując B. Szmygina

i dodając od siebie, że zarządzenie to „ustawa”, w której *„ustawodawcy podkreślają”*.

16. J. Jeżewski w: *Prawo administracyjne*, pod red. J. Bocia, Wrocław 1996, s. 46.

17. Art. 2, ust. 1 i 3 ustawy z dnia 8 III 1990 r. o samorządzie.

skoro nawiązuje ono do rozporządzenia w sprawie numeracji nieruchomości, które wydane zostało na podstawie delegacji ustawowej rozporządzenia z mocą ustawy z 1934 r., normującego sprawę nadawania nazw miejscowościom i obiektom fizjograficznych oraz numeracji nieruchomości, a zatem nie spraw nadawania i zmieniania nazw ulic i placów. Zarządzenie to ze względu na jego niezgodność z obowiązującymi przepisami ustawowymi powinno zostać uchylone, tym bardziej że sprawy numeracji nieruchomości, zgodnie z „ustawą kompetencyjną” z 1990 r.¹⁸ należą do gminy. Stąd też owe wytyczne mogą być przez gminę traktowane co najwyżej pomocniczo, tym bardziej że nie są one bezdyskusyjne. O ile można zgodzić się z tym, że „zmiany nazw powinny być dokonywane tylko w wyjątkowo uzasadnionych wypadkach” to trzeba mieć świadomość, że sugestia ta opiera się na pojęciach nieostrych, które mogą być interpretowane w rozmaity sposób. Inna sugestia, iż „należy unikać nadawania nazw pochodzących od nazwisk osób żyjących”, samym swoim sformułowaniem zdaje się dopuszczać wyjątki. Zresztą, jak najbardziej uzasadnione nadawanie imienia „Jana Pawła II” ulicom i placom nie podlega tak sformułowanej sugestii, gdyż imię Ojca Świętego nie jest nazwiskiem.

W myśl omawianych wytycznych sprawy nadawania i zmieniania nazw odnoszą się do ulic, „przez które rozumie się również aleje, drogi w granicach miasta, pasy komunikacyjne w obrębie osiedli mieszkaniowych, wiadukty, ślimaki, zjazdy, dojazdy, tunele, bulwary, nabrzeża, ciągi piesze, groble wykorzystywane jako ciągi piesze, przejścia, zaulki, ulice nie służące do przejazdów itp.”, placów, „przez które rozumie się również rynki, ronda uliczne itp.”, parków.

Zgodnie z wytycznymi „w miastach i osiedlach nazwy powinny posiadać wszystkie ulice”. Nazwy mogą również posiadać ulice w miejscowościach wiejskich: „na terenie miast i osiedli, w których ulice posiadają nazwy, potrzeba nadawania nazw występuje szczególnie w razie: 1) przyłączenia do miasta (osiedla) nowych terenów, 2) przebudowy albo rozbudowy miasta albo jego części, 3) budowy nowych osiedli mieszkaniowych”. Zgodnie z wytycznymi dla ustalenia nazwy należy zbadać: „dawne materiały, a w szczególności mapy zabytkowe, podstawowe, ewidencyjne, rejestracyjne itp., istniejące nazwy obiektów, położenie ulicy i jej charakter topograficzny lub funkcję historyczno-gospodarczą oraz charakter i dane o tradycji najbliższej okolicy, spis istniejących już nazw w granicach administracyjnych jednostki ewidencyjnej”. Badania „rozpocząć należy w zasadzie już w czasie geodezyjnego opracowania planu zagospodarowania przestrzennego, a przy ustalaniu nazw ulic (placów) należy

uwzględniać: tradycje nazewnicze przyjęte w danym rejonie, cechy charakterystyczne dla danej ulicy (placu), charakter lub funkcję głównego obiektu przy ulicy lub w danym rejonie, jednolity charakter nazewnictwa ulic w danym rejonie, np. nazwiska pisarzy i uczonych, nazwy zawodów, nazwy roślin itp., Wskazane jest stosowanie w szerokim zakresie nazw przymiotnikowych od wyrazów powszechnie znanych”. Nie należy natomiast nadawać nazw już stosowanych jako nazwy innych ulic w mieście, ani też nazw o podobnym znaczeniu, pisowni lub brzmieniu wyrazów występujących już w istniejących nazwach ulic, nazw zawierających w sobie elementy i skojarzenia o ujemnym znaczeniu (ośmieszające, poniżające itp.). Nazwy ulic (placów) należy podawać według zasad pisowni polskiej. Zmiany nazw ulic powinny być dokonywane w wyjątkowych przypadkach, a tryb zmian jest identyczny jak w przypadku nadawania nazw.

Wytyczne określające zasady postępowania przy nadawaniu nazw ulic (placów) i ich zmianach dotyczą strategii, nad którą prowadzone są teoretyczne rozważania. I tak m.in. Jan M. Małecki proponuje następujące zasady postępowania, które odnieść można nie tylko do Krakowa: „1) Nie wolno zmieniać nazw dawnych, tzn. mających co najmniej kilkudziesięcioletnią tradycję, oraz takich, które ukształtowały się w określonej sytuacji historycznej, są jej odbiciem, a przy tym utrwały się w świadomości mieszkańców... i posiadają akceptację społeczną (nie zostały więc tylko narzucone na zasadzie panującej w danym momencie koniunktury politycznej), 2) Należy ratować stare nazwy zanikające w sposób naturalny, tzn. przy zmianach podziału administracyjnego, przy przemianach urbanistycznych i administracyjnego, przy przemianach urbanistycznych i rozroście przestrzennym..., 3) Nowe nazwy, mające na celu uczczenie zasłużonych osób, ważnych wydarzeń historycznych itp. można nadawać wyłącznie ulicom nowym, powstającym głównie w nowych osiedlach mieszkaniowych, 4) Trzeba przywrócić nazwy dawne, które zostały zmienione z doraźnych przyczyn politycznych, bez wyraźnej akceptacji społecznej. Nie można tego przeprowadzić w sposób mechaniczny...”¹⁹. Nadawane nazwy ulic i placów powinny niekiedy obejmować również m.in. stopnie wojskowe np. Marszałka Józefa Piłsudskiego. Unikać należy też sytuacji nadawania nazw wielkich patronów ulicom bez infrastruktury technicznej, zaniedbanym, położonym w nieatrakcyjnych miejscach, np. w Krakowie ulicom, które za swoich patronów mają gen. Bronisława Pierackiego czy płk. Leopolda Lisa-Kulę.

Wspomnieć również trzeba, że pierwszy polski akt prawny normujący ochronę zabytków, czyli Dekret Rady Regencyjnej z dnia 31 X 1918 r. o opiece nad

18. Art. 1 pkt. 1 ustawy z dnia 17 V 1990 r. o podziale zadań i kompetencji pomiędzy organy gminy a organy administracji rządowej

oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. nr 34, poz. 198 i nr 43, poz. 253).

19. J. M. Małecki, op. cit., s. 68.

zabytkami sztuki i kultury w art. 12 f) określał, że „za zabytki nieruchome w myśl ustawy niniejszej uznane być mogą... na gruncie dochowane do dziś rozplanowania starych miast i dzielnic staromiejskich wraz z dawnymi, historycznymi nazwami ulic i placów”²⁰. Przepis ten był w praktyce stosowany, skoro 2 V 1921 r. wojewoda w Łodzi wydał okólnik, w którym, zwrócił się do starostów i prezydentów: „Wobec przemianowywania nazw ulic i placów, zwłaszcza starych historycznych [...] powołując się na dekret o opiece nad zabytkami sztuki i kultury [...] poleca się Panom starostom — zasięgać opinii Wojewódzkiego Oddziału Ministerstwa Sztuki i Kultury względnie d. konserwatora

państwowego we wszystkich wypadkach projektowanych zmian dawnych nazw ulic i placów”²¹.

W latach 80-ych podejmowane były nieskuteczne starania, aby w ramach nowelizacji ustawy z dnia 15 II 1962 r. o ochronie dóbr kultury²² wprowadzić ochronę prawną historycznych nazw ulic i placów jako zabytków niematerialnych. Starania te nie straciły nic na aktualności. Dla ochrony nazw historycznych znacznie mają bowiem nie tylko stopień świadomości i gotowość ochrony tych nazw przez samorząd terytorialny ale i instytucjonalne formy ochrony, wyrażone w normach prawnych rangi ustawowej, które pozwolą chronić nazwy, gdyby z jakichkolwiek względów organy samorządu terytorialnego zamierzały je usuwać.

20. Dziennik Praw Państwa Polskiego nr 16, poz. 36.

21. Cyt. za: W. Puget, *List do Redakcji*, „OZ” 1986, nr 4, s. 314.

22. W 1983 r. L. Krzyżanowski przygotował „Uwagi i propozycje do projektu ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach”, na pod-

stawie postulatów Oddziału Warszawskiego Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków; także Towarzystwo Opieki nad Zabytkami przedłożyło własne propozycje. Wystąpienia te przewidywały objęcie nazw miejscowych ochroną konserwatorską.

The Place of Historical Names as Non-material Cultural Property within the Legal System

The article deals with the protection of the names of historical localities, squares, streets and physiographic objects which comprise a part of cultural heritage. The author discusses assorted aspects of this issue against the background of currently binding legal regulations, with particular

attention paid the law of 15 February 1962 on the protection of cultural property. He proposes conclusions concerning the necessity of changing the legislation in force by introducing new, institutional mechanisms for the protection of historical names.